

Hukuksal ve Teolojik Metinleri Anlama Sorunu: Felsefi Hermenötik Bağlamında Bir Analiz

Muharrem Kılıç^(*)

I. Giriş

Ontolojik-varoluşsal hermenötik perspektifinden bakıldığında, anlama ve yorumlama etkinliği insanın dünyada temel varlık biçimini oluşturan etkinliklerdir. Anlama ve yorumlama etkinliği, insan varoluşunun kendisini bir dışı vurum ya da ifşa tarzını oluşturur. H. G. Gadamer'in (1900-2001) deyişle anlama ve yorumlama, "insan yaşamının ta kendisinin ilksel (primordial) bir varoluş biçimidir."⁽¹⁾ İnsanın varoluşsal boyutunu oluşturan bu etkinliğin, insanlık tarihinin düşünsel ve kültürel birikimlerinin oluşumunu sağlayan temel araç olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Öyle ki, tarih sahnesinde yer alan tüm köklü felsefi, düşünsel ve dinsel geleneklerin veya medeniyetlerin, genel anlamıyla metin anlama ve yorumlama etkinlikleri üzerine inşa edildiği söylenebilir. İnsanın doğal düşünsel merakının konusunu oluşturan anlama nesnesi olarak metin, en genelden özele doğru -evrenden başlayarak yazılı veya sözlü metinlere kadar- oldukça geniş bir kavramsal içerime sahip bulunmaktadır. Anlama ve yorumlama etkinliği de, bu geniş kapsamlı metin kavramı üzerinde insani varoluşun bir gereği biçiminde süreklilik arz etmektedir.

Bu etkinlik dolayımında inşa edilen düşünsel evrenler ya da tasarımlar çerçevesinde medeniyetler ve kültürler varlık kazanırlar. Yine Gadamer'in deyişle bu etkinlik, -metinleri anlama ve yorumlama- "açık bir biçimde genel olarak insanın dünya deneyimince özgüdür."⁽²⁾

Anlama ve yorumlama etkinliğinin insanlığın ortak varoluşsal boyutunu oluşturması ve düşünce tarihleri açısından farklı toplumlar arasındaki etkileşimin kaçınılmaz doğası, üretilen düşünce geleneklerinin benzer sorunlara dönük kavramsal ve kurumsal bütünlükler inşa etmelerine yol açmıştır. Bu tarihsel olgu nedeniyle hermenötik, tek bir düşünce geleneğinin ürünü olarak sınırlanamayacak ölçüde tüm insanlık tarihinde farklı formülasyonlarla da olsa varlığını ortaya koymuştur. Nitekim, Hristiyan ortaçağında ve İslam düşünce tarihinde kutsal metinlerin anlaşılması ve yorumlanması disiplinler düzeyinde formüle edilmişlerdir. Bu bağlamda örneğin, İslam medeniyeti tarihinde vahyi bildirim ya da kutsal metnin anlaşılması ve yorumlanması amacıyla kuramsallaşan iki özgün disiplin olarak tefsir ve İslam hukuk teorisini (fıkıh usûlü) görmekteyiz.

(*) Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Elemanı.

(1) Gadamer, H. G., "Tarih Bilinci Sorunu", *Toplum Bilimlerinde Yorumcu Yaklaşım*, der. P. Rabinow ve W. Sullivan, (çev. Taha Parla), İstanbul 1990, s. 95.

(2) Gadamer, H. G., *Truth and Method*, (çev. Joel W. and Donald G. M.), New York 1993, s. xxi.

Bu çalışmamızda anlama ve yorumlama sorunsalı bağlamında hukuksal ve teolojik metinlerin birlikte konunun çerçevesini oluşturmalarının bir takım temel gerekçeleri bulunmaktadır. Bunların başında, hermenötik geleneğin tarihinde, teolojik yorumlarının yalnızca ortaçağda değil, modern hermenötik varlık bulmasında da merkezi bir konumda bulunması yer almaktadır. Bu yönüyle genel anlamda ilahi ya da beşeri nitelikli söz, eylem, yapıt ve kurumların anlamını kavrama ve yorumlama etkinliğini içeren hermenötik bu tarihsel geçmişi, teolojik ve hukuksal hermenötik bir arada konu edilmesini anlamlı kılmaktadır.

Tarihsel kökenleri açısından ortaya çıkan bu ortaklığın yanı sıra, bu iki alan -teolojik ve hukuksal hermenötik- arasında bir başka paralellik, normativiteleri açısından ortaya çıkmaktadır. Normativiteleri açısından hukuksal ve teolojik metinlerin "kutsal olan-olmayan ya da yasaklanmış olan-olmayan ayırımına" dayanıyor olmaları, dinsel ve hukuksal düşüncelerin eşsüremlilik olmalarına yol açmaktadır.⁽³⁾

Bu çalışmayı, Gadamer'in hermenötik bize sunmuş olduğu perspektif ya da felsefi hermenötik doğrultusunda, anlama ve yorumlama etkinliğinin tekliğini/özdeşliğini temel alan bir bakış açısı ile sunacağız. Konuya ilişkin bir ön bilgi olması amacıyla öncelikle tarihsel köklerini antikiteye kadar geri götürebileceğimiz hermenötik, klasik anlamdaki formülasyonlarının tarihsel geçişine kısaca değineceğiz. Daha sonra, modern hermenötik Martin Heidegger (1889-1976) ve Gadamer ile varlık bulan formülasyonu merkezinde

hukuksal ve teolojik metinlerin anlaşılması ve yorumlanmasını sorunsallaştıracaktır. Burada hukuksal ve teolojik metinleri anlama ve yorumlama sorununu, Gadamer'in hermenötik temel kavramsal çerçevesini esas alarak analiz etmeye çalışacağız. İnsanın sözle, yazıyla ve en genelde dünya ile (ya da tüm bunları içerecek bir kavramsal genişlikteki metin ile) olan ilişkisini sorgulama çabasında olan modern felsefi hermenötik bağlamında, hukukta norm metni ile dinsel alanda kutsal kitap metinlerinin anlaşılması ve yorumlanması sürecinde 'anlayan' ile 'metin' ilişkisinin tanımlanması da temel problematik alanını oluşturmaktadır. Metin ile anlayan özne arasındaki ilişkinin tanımlanması ya da algılanış biçimi bizim yorumlama perspektifimizi belirleyen paradigmatik çerçeveyi ifade eder.

Gerçekte bu çalışma, adı geçen bu paradigmatik çerçevenin ne olması gerektiğine ve nelğine ilişkin bir sorgulamadan ibarettir. Bu yüzden, bu sorgulama -ya da entelektüel merak- bir yöntem inşası ya da bir metodoloji kurgulama çabası değildir. Daha ziyade bu sorgulama, bir metni anlama sürecinde 'anlayan özne' ile 'metin' arasındaki ilişkinin anlamını/doğasını belirleyen üst-paradigmatik tutuma ilişkindir. Diğer bir deyişle bu, felsefi açıdan anlama etkinliğinin temel niteliklerinin ve gerekli koşullarının ortaya çıkarılması çabasıdır.

II. Tarihsel Soykütük

Hermenötik, onyedinci yüzyıldan bu yana kullanılan bir kavram olmakla birlikte, tarihsel orijini açısından dini, edebi ve hukuki metinlerin yorumlanması

(3) Can, Cahit, *Hukuk Sosyolojisinin Antropolojik Temelleri ve Genel Gelişim Çizgisi*, Ankara 2002, s. 23-24.

etkinliği ve teorileri olarak antik dönemlere kadar geri gitmektedir.⁽⁴⁾ Nitekim Grekçe bir sözcük olan "hermeneuein" den türemiş olan hermenötik, konuşmak, söylemek, bildirmek, açılmak, çevirmek,⁽⁵⁾ ve bir söylemin anlamını açıklamak ya da anlaşılır kılmak anlamlarına gelir. Aynı etimolojik kökten türemiş olan "hermeneia" ise dil, açıklama ve yorumlama anlamlarında kullanılmaktadır.⁽⁶⁾ Böylece hermenötik, antikiteden bu yana farklı alanlarda anlama ve yorumlamayı sorunsallaştıran bir disiplin olarak varlık kazanmış ve farklı yöntem türlerini içeren ilmi bir geleneğin adı olmuştur.

Kavramın mitolojik kökenine indiğimizde karşımıza Hermes'in çıktığı görülmektedir. Mitolojide tanrının mesajını insanlara ulaştıran Hermes, tanrısal mesajın saltileticisi değil, aynı zamanda bu mesajın muhataplarıncan anlaşılabilmesi için açıklayan bir yorumlayıcıdır. O, ontolojik düzeyde var olan bu tanrısal mesajın beşeri dile bir çevirmenidir.⁽⁷⁾ İki varlık alanı arasında aracı olan Hermes, sözü ya da durumu açıklama ve anlaşılır kılma işlemini, dil aracılığıyla dile gerçekleştirmiştir.⁽⁸⁾

Allegorik yorumlama (bir fikrin sembollerle ifade edilmesi) biçiminde bir yorumlama yöntemi olarak antik dönemde ortaya çıkan klasik hermenötik, metnin sözel ve sıradan anlamının yanında bir esas anlamın varlığını kabul etmiştir. Böylece, metnin literal anlamının arkasında yer alan esas anlamın

ortaya çıkarılması etkinliği, antikitenin hermenötik etkinliği olarak ortaya çıkmaktadır. Sofistlerle birlikte milattan önce beşinci yüzyılın ortalarında insana yönelen felsefi etkinliklerin ilki dilde başlamıştır. Yorumbilimsel yaklaşımları allegorik yorumlama biçiminde olan sofist bitginler, dilin gramer yapısı, sözcüklerin doğru kullanımı ve cümle yapıları gibi konular üzerine yoğunlaşmışlardır.⁽⁹⁾

Daha sonra, ortaçağ felsefesinin ilk döneminde patristik felsefe, antik felsefenin verileri üzerinde Hıristiyanlığı formüle etmiştir. Hıristiyan felsefesinin bu ilk döneminde patristik felsefe, kilise babalarının çabalarıyla oluşan Hıristiyan öğretisi kurmuştur. Bu öğretinin mimarı da Augustinus (354-430) olmuştur. Ortaçağ felsefesinin ikinci döneminde skolastik felsefe, patristik felsefe ile bir öğretilere dönüşen Hıristiyanlığı temellendirmiş ve sistematize etmiştir. Aristo felsefesini merkeze alan skolastik felsefe, yöntemsel açıdan vahyi, akıl ekseninde yorumlayarak dini kavranılabilir kılmayı amaçlamıştır. Vahiy-akıl gerilimini gidermeyi amaçlayan bu düşüncenin hareket noktasını, "anlamak için inanıyorum", ilkesi oluşturmuştur.⁽¹⁰⁾

Hermenötik geleneğe daha sonra reform dönemi yorumbilimsel yaklaşım kendini gösterir. Rönesans felsefesinin öngördüğü yenileşme projesinin merkezinde, din olgusu yer almıştır. Bu yenilenme ise, Martin Luther'in (1483-1576) başkaldırısı ile tarihsel süreçte Protestanlığın yer almasıyla ortaya çık-

mıştır.⁽¹¹⁾ Kilisenin kutsal metnin yorumlanması konusunda oluşturduğu kurumsal hegemonyayı kırmaya çalışan reformistler, onların yorumlamalarıyla oluşan öğretiyi sorgulamışlardır. Kilise tarafından benimsenen "allegorik yöntemi" kabul etmemişler ve nesnel bir yöntemle kutsal metni yorumlamaya çalışmışlardır. Kilisenin ve Skolastiğin yorumlarıyla çarpıtıldığını öne sürdükleri kutsal metnin "esas anlamına" ulaşmaya çalışmışlardır.⁽¹²⁾ Protestan teolojisi tarafından ortaya konan bu etkinlikler modern hermenötüğün kökenini oluşturmuştur. Bu dönemde yapılan hermenötik çabaların öncüsü ya da başlatıcısı olan Luther'in teolojik yorumbilimsel yaklaşımı, klasik hermenötikten modern hermenötiğe geçiş sembolize etmiştir.⁽¹³⁾

Daha sonraki tarihsel evrede metodolojik bir üst disiplin olarak yorumbilimin doğuşunu görmekteyiz. Beşeri bilimlerin bir yöntemi, metodolojik bir üst disiplin olarak Batı'daki pozitivist sürece karşı çıkan hermenötik, yirminci yüzyılda anti-pozitivist söylemin bir ifade biçimi olarak belirmiştir. Tarihsel ve toplumsal bilimlerin, doğa bilimlerine göre düzenlenmesi gerektiği düşüncesine karşılık, bunlara ilişkin ilmi etkinliklerin doğa bilimlerinin yöntemleri ile değil, bu alana özgü bağımsız beşeri bilimlerin yöntemleri ile olması gerekliliği öne sürülmüştür.⁽¹⁴⁾

'Başkasını anlamaya çalışma' olarak formüle ettiği "hermenötik problemi" Friedrich Scheleirmacher (1768-1834), anlamın gerçeklikte değil niyette yer aldığını ve anlamın araştırma ile değil sezgiyle kavranabileceğini savunur.⁽¹⁵⁾ Metnin normatif anlamını geri plana çeken Scheleirmacher, anlamayı metnin yeniden üretilmesi olarak görür ve metne bağımlı olan filolojik yorumlamanın sınırlarını aşmaya yönelir.⁽¹⁶⁾ Scheleirmacher, yorumbilimsel tahlillerini genelde Kitâb-ı Mukaddes çerçevesinde yapmakla birlikte, hermenötüğün yalnızca kutsal kitap yorumuna ve filolojiye hasredilmesine karşı çıkmıştır. Yorumlamanın konusu olabilecek olan her şeyin, yorumbilimsel alana girebileceğini öne sürmüştür.⁽¹⁷⁾ Scheleirmacher, belirli bir alanla sınırlanmadığı hermenötüğü, genel olarak "konuşma ve insanların birbirini anlaması zemininde temellendirerek, hermenötiğe yeni bir derinlik kazandırmıştır."⁽¹⁸⁾ Onun hermenötik çabası, temelde anlama sürecini analiz eden, anlamamanın imkanı ve sınırlarını belirlemeye çalışan bir ilk çaba olarak ortaya çıkmıştır.⁽¹⁹⁾

Yeni bir yorumbilimsel anlayış Scheleirmacher'le ortaya çıkmakla birlikte, hermenötikte çağdaş çizgiyi belirleyen Wilhelm Dilthey (1833-1911) tarihsel yorumbilimci yaklaşımı sistematize etmiştir.⁽²⁰⁾ 'Beşeri Bilimlere Giriş' adlı yapıtıyla Dilthey, hermenötiğe felsefi bir anlam katarak onu beşeri bilim-

(4) Palmer, Richard E., *Hermenötik*, (çev. İbrahim Görener), İstanbul 2002, s. 66.

(5) Gökberk, Ülker, "Yorumsama Kuramı Açısından Yazın Eleştirisi", *Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları I*, Ankara 1980, s. 168.

(6) Sayın, Şara, "Yorumbilimsel Söyleyi", *Macit Gökberk Armağanı*, Ankara 1983, s. 103.

(7) Gadamer, H. G., "Hermenötik", *Hermenötik Üzerine Yazılar* adlı yapıtın içerisinde, (çev. Doğan Özlem), Ankara 1995, s. 11.

(8) Gökberk, Ülker, *agm.*, s. 168.

(9) Bkz., Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, İstanbul 1996, s. 44. Gadamer, "Hermenötik", *agm.*, s. 12-13.

(10) Bkz. Gökberk, Macit, *agm.*, s. 141-145, 156-158.

(11) Bkz. Gökberk, Macit, *agm.*, s. 200-205.

(12) Bkz. Gadamer, "Hermenötik", *Hermenötik Üzerine Yazılar*, s. 13.

(13) Bkz., Wolf-Gazo, Ernest, "Perspectives in 20th Century Western Philosophy", *Felsefe Dünyası*, s. 25, sy. 4, 1992.

(14) Bkz. Özlem, Doğan, *Metinlerle Hermenötik Dersleri*, İstanbul 1996, s. 8. Freund, Julien, *Beşeri Bilim Teorileri*, (çev. Bahaeddin Yediyıldız), Ankara 1991, s. 3-5.

(15) Freund, Julien, *agm.*, s. 30.

(16) Gadamer, "Hermenötik", *Hermenötik Üzerine Yazılar*, s. 14-15.

(17) Bkz. Freund, Julien, *agm.*, s. 30-31; Özlem, Doğan, *Tarih Felsefesi*, İstanbul 1996, s. 177-178.

(18) Gadamer, "Hermenötik", *Hermenötik Üzerine Yazılar*, s. 15.

(19) Bleicher, J., Josef, *Contemporary Hermeneutics*, London: Routledge 1990, s. 15.

(20) Gökberk, Ülker, *agm.*, s. 169.

lerin yöntemi olarak belirlemiştir.⁽²¹⁾ Ancak tarihsel ve toplumsal gerçekliklerin beşeri bilimlerin kendine özgü yöntemleri ile konu edilmesi düşüncesi, ilk İbn Haldun (1334-1406) ve Giambattista Vico'ya (1668-1744) ait olmakla birlikte⁽²²⁾, beşeri bilimleri sistematize eden ilk kişi Dilthey olmuştur.⁽²³⁾ Yorumun ilkelerini tanımladığını kabul eden Dilthey, hermenötik beşeri bilimlerin merkezine yerleştirmiştir.⁽²⁴⁾ İki bilim dalı arasındaki metodolojik farklılığa değinen Dilthey'e göre, beşeri bilimlerde doğa bilimlerinde olanın tersine tek ve kesin bir yöntem bulunmamaktadır. Zira beşeri bilimler doğa bilimleri gibi açıklayıcı normatif bilimler değildir. Genel olanla ve yasayla beirlenen doğa bilimlerinin tersine, beşeri bilimlerde bireysellikler, özgünlükler ve özel oluşumlar ilgi alanı içerisinde yer almaktadır. Beşeri bilimlerin "anlama" yöntemi üzerine kurulmasını öneren Dilthey, anlayıcı psikoloji yöntemini, anlama yöntemi olarak benimsemektedir. Ona göre beşeri bilimler, yazılı metinlere yönelişinde öncelikle filolojik anlam eleştirisi yapmalı ve daha sonra da belli bir dönem ya da çağ için yükledikleri tinsel anlamları ortaya çıkarmalıdır.⁽²⁵⁾

Yorumda nesnellığı amaçlayan yorumbilimsel kuramıyla İtalyan hukuk tarihçisi Emilio Betti (1890-1968) ise idealist-romantik gelenek içerisinde yerini alır. Bu gelenek, seleflerinin yo-

rumbilimsel etkinliğini de nitelenebilir. Objektivist-idealist yaklaşımıyla Betti, metodik, disipline edilmiş bir form olarak anlamının mümkün olduğunu öne sürer.⁽²⁶⁾ Dilthey'in hermenötik teorisini pratize etmeyi amaçlayan Betti, bir anlamda hermenötik teorideki sübjektivist sapmaya karşı bir tepkiyi dile getirmiştir. Bu öznellikten (sübjektivizm) kurtulabilmenin yolunun ise hermenötik metodolojiye bağlılığıyla gerçekleşebileceğini vurgulamıştır.⁽²⁷⁾ Değerlerin ideal nesnellikte kavranabileceğini kabul eden Betti'ye göre anlama, bireyin toplumsal yaşamda öğrendiği anlamlı formları, başlangıçtaki ideal nesnel değerlere çevirmesi biçimindeki bir yorumlama tekniği ile mümkündür. Yorumlamanın amacı da bu anlamlı formların anlamını anlamak ve bunların bize iletmek istedikleri mesajları ortaya çıkarmaktır.⁽²⁸⁾ Anlamanın ontolojik boyutunu hiç bir zaman inceleme alanı içine almayan Betti, yorumlama sürecini ciddi anlamda sorgulayarak, anlama problemini aydınlatmaya çalışmıştır. Bu bağlamda nesnel yorum yapılan öznel müdahaleleri önleyecek bir metodoloji kurmaya yönelmiştir.⁽²⁹⁾

Hermenötik, yorumlamanın metodolojik ilkeleri olarak gören Schelihermacher, Dilthey ve Betti geleneğinin karşısında, anlama etkinliğindeki temel nitelikleri ve gerekli koşulları felsefi açıdan ortaya çıkarmaya çalışan

Heidegger ve Gadamer geleneği yer almaktadır.⁽³⁰⁾ Hermenötik varoluşsal bir perspektifle ele alan Heidegger-Gadamer geleneği, felsefi yorumsama anlayışını inşa etmiştir. Heidegger'in ontolojik hermenötik anlayışının merkezi kavramını Dasein (insan varoluşu) oluşturmaktadır. Heidegger insanın varoluşsallığını, dünyaya fırlatılmışlığını ve dünyada olmağını onun zamansallığı ve toplumsallığı temelinde ortaya koymaktadır.⁽³¹⁾ Heidegger'in felsefi hermenötik bağlamındaki katkılarıyla hermenötik problematiği, nesnel, etkisiz tarihsel bir yöntemle verili anlama yönelmiştir.⁽³²⁾ Anlama etkinliğinin varoluşsal karakteristiğini vurgulayan Heidegger, özne ile nesne arasındaki ayrımı -kartezyanist tutumu- ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Bu çalışmamızda, Heideggeren hermenötik anlayışı temel hareket noktası yapan Gadamer'in felsefi hermenötik ekseninde anlama sorununu konu edineceğiz.

III. Felsefi Hermenötik Bağlamında Anlama Sorunu

Heidegger'e göre anlama (verstehen), yapabilme (können) anlamına gelir. Birey yapabildiği işi anlar ve varoluş da bir yapabilmektir. Ona göre anlama, "kişinin içerisinde yaşadığı dünya bağlamında kendisinin oluş için sahip olduğu imkanları kavrama gücü"nü ifade eder. Bireyin anlama etkinliği "dünyada-oluş olgusunun ayrılmaz bir parçası veya tarzı" biçiminde değerlendirilmelidir. Bütün yorumlama etkinlikle-

ri için temel oluşturan anlama, bireyin kendi özgün varlığı kadar orijinaldir. Anlama etkinliğinin ontolojik olarak asli/ilksel bir karaktere sahip olduğunu⁽³³⁾ savunan Heidegger için hermenötik, "insan varlığında anlamamanın nasıl ortaya çıktığına dair köklü bir teori"yi deyinler. O hermenötik yerini dünyanın nesnellığı ve anlamamanın tarihselliği içerisinde belirlemeyi amaçlamıştır.⁽³⁴⁾

Anlama etkinliğinin "varoluşsal bir eylem olarak kavranmasının" gerekliliğini ifade eden⁽³⁵⁾ ve anlamamanın neliği sorunu üzerine yoğunlaşan Gadamer'e göre hermenötik, "hiç bir zaman kesin bir şeyleri dile getirecek yetenekte olmadığımızı anlamaktan ibarettir".⁽³⁶⁾ Schleiermacher ve Dilthey'den sonra, yirminci yüzyılda hermenötikte bir sıçramayı gerçekleştiren Gadamer, on dokuzuncu yüzyılda yaygın olan tarihselciliğin belirlediği yöntemsel yaklaşıma karşı çıkmış ve bu yüzyıldaki hermenötik geleneğin yöntem vurgusunu reddetmiştir.⁽³⁷⁾

Geleneksel hermenötik anlayışından farklı olarak Gadamer, anlama sürecini düzenlenmiş, yöntemsel, önyargısız teknikler sorunu olarak görmez. Ona göre anlama önyargılar ve peşin hükümlere bağlı olarak gerçekleşebilir.⁽³⁸⁾ Tarihte olay ve kişiliklerin yinelenemez bir şekilde bir kez gerçekleşebileceğini öne süren tarihselci düşünce, bunları içinde var oldukları zamanla sınırlayarak, daha sonraki kültürlere etkilerinin olmadığını ileri sürer. Bu anlayışa karşı

(21) Bkz. Göku, Akay, Topçuoğlu, Önce Söz Vardı, Ankara 1996, s. 30-31; Cevizci, Ahmed, Felsefe Sözlüğü, Ankara 1996, s. 250.

(22) İbn Haldun ve Vico'nun karşılaştırması için bkz., Mi'raj, Muhammad, "İbn Khaldun and Vico, A Comparative Study", s. 195-211. Özlem, Doğan, Tarih Felsefesi, s. 27-33.

(23) Özlem, Doğan, Metinlerle Hermenötik Dersleri, s. 9-10.

(24) Grondin, Jean, "Emilio Betti'ye Göre Kesin Bir Bilim Olarak Hermenötik", UÜİFD, s. 383, sy. 6, 1994.

(25) Özlem, Doğan, Tarih Felsefesi, s. 178.

(26) Bleicher, Josef, age., s. 27.

(27) Grondin, Jean, age., s. 385-386.

(28) Bleicher, Josef, age., s. 29.

(29) Bleicher, Josef, age., s. 40.

(30) Palmer, age., s. 79.

(31) Bkz., Çüçen, Abdülkadir, Heidegger'de Varlık ve Zaman, Bursa 1997, s. 59 vd.

(32) Gadamer, "Hermeneutik", Hermenötik Üzerine Yazılar, s. 23.

(33) Palmer, age., s. 177.

(34) Palmer, age., s. 183-184.

(35) Gadamer, "Tarih Bilinci Sorunu", s. 99.

(36) Gadamer, H. G., "H. Gadamer'le Bir Söyleşi", Tezkire, sy. 11-12.

(37) Skinner, Quentin, Çağdaş Temel Kuramlar, (çev. Ahmet Demirkan), Ankara 1997, s. 35.

(38) Skinner, Quentin, age., s. 36.

çıkan Gadamer, beşeri bilimlerde yaşanan tarih bilincinden, önyargılardan ve gelenekten yoksun bir çalışmanın imkansızlığını düşünür⁽³⁹⁾ ve bu noktada geleneğin meşruiyetini konu edinir.⁽⁴⁰⁾ Gadamer'e göre hermenötik etkinliğin temelinde yatan anlama, gelenekle ilişkili olan bir süreçtir.⁽⁴¹⁾

Öyle ki, hermenötüğün temel hareket noktasını, "anlamanın, hem bir gelenekte ifadesini bulan nesnenin kendisi'ne, hem de o nesnenin bize içinden hitap edebileceği bir geleneğe ilişkin olduğu gerçeği" oluşturur.⁽⁴²⁾ Nitekim ona göre, "insan bilimlerinde kendi de tarihsel olan ve bu bilimlerin tarihe ulaşmalarını sağlayan bir gelenek sürecine "karşıt" olmak diye bir şey olmaz." Çünkü, hiç durmadan katkıda bulunduğumuz gelenekten/geçmişten, tarihsel varlıklar olarak sıyrılmamız ya da kurtulmamız olası değildir. Hatta bunun tersine, tevarüs ettiğimiz geleneğe/kültüre, bizi birbirimize bağlayan "somut bir köprünün devamı" olarak görmeliyiz.⁽⁴³⁾

Böylece, gelenek kavramını merkezi bir konuma yerleştiren Gadamer'in hermenötüğünde, anlama etkinliğinin nesnesi olan metin bir tarihsel gelenek içerisinde varolur. Ancak gelenek tümüyle, eleştirel bir süzgeçten geçirilmeksizin olduğu gibi benimsenemez. Anlama etkinliğinin üzerinde gerçekleştiği gelenek üzerindeki vurgu, eleştirel olmayan bir gelenek yandaşlığını ya da itaati değil, onun üstünlüğünü kabullenışı ifade eder. Nitekim Gadamer geleneği

kabul edişinin, geleneği tümüyle, bir tahlile tabi tutmaksızın edilgen bir biçimde aldığı anlamına gelmediğini vurgular.⁽⁴⁴⁾ Bu bağlamda Gadamer şöyle der:

"Her türlü anlamının içinde bulunan temel gelenek etmeni üzerindeki vurgunun, eleştirel olamayan bir gelenek yandaşlığı ve sosyopolitik bir tutuculuk içerdiğini varsaymak vahim bir yanlış anlama olur... Aslında tarihsel geleneğimizle karşı karşıya gelmek, her zaman bu geleneğe eleştirel bir meydan okuma demektir... her deneyim bir 'karşıya almadır'."⁽⁴⁵⁾

Bu bağlamda Gadamer'e göre 'metin' ile 'anlayan özne' arasındaki zamansal mesafe, anlama etkinliğini imkansızlaştıracak bir sorun olmayıp, "geçmişin gelişini destekleyen ve bugünün köklerini barındıran bir zemindir." Bu zamansal mesafe, bir köprüyle aşılması ya da kapatılması gereken bir uzaklık değil, "anlama için olumlu ve üretken olanaklar sağlayan bir kaynaktır." Bu mesafe, "giderek bir gelenek oluşturabilecek öğelerin yaşayan sürekliliğidir. O gelenek ise, geçmişimizden taşıyıp getirdiğimiz her şeyi, bize aktarılan her şeyi aydınlatan ışıktır."⁽⁴⁶⁾

Gadamer ile birlikte yirminci yüzyılda yeni bir felsefi çerçeve kazanmış olan felsefi hermenötüğün önemi, öncelikle doğa bilimleri ve beşeri bilimler için tek bir yöntem öngören pozitivist anlayışa karşı duruşa güç kazandırmasındadır. Bunun yanı sıra felsefi hermenötüğün önemi, geleneksel hermenötik

anlayışın pozitivist yaklaşımı eleştirisinde kendisinin de o yaklaşıma esir olduğunu göstermesinde de ortaya çıkmaktadır.⁽⁴⁷⁾ Gadamer, anlama etkinliğini, etken ve edilgen iki öge arasında değil, her ikisi de özgür ve aynı düzeyde olan iki özne arasında var olan bir süreç olarak görmektedir. Bu süreç ise, söyleşi ya da diyalog tarzında oluşan bir süreçtir ve bu diyalog süresince iki taraf birbirini dinleyerek, konuya kendilerini yönlendirerek ve düzeltmelere açık olarak bir iletişim kurmaya çalışırlar. Gadamer'e göre anlamak, "konuyu anlamak kadar, kendini konuda anlamaktır da". Bir metni anlamak, çıkarımlar yapmak, yorumlayanın kendi kendisini anlamasıyla da doğru orantılıdır.⁽⁴⁸⁾

"Bütünü ayrıntılar, ayrıntıları bütün bağlamında anlamının gerektiği,"⁽⁴⁹⁾ ilkesini ortaya koyan Gadamer, bütün ile parçalar arasında karşılıklı bir ilişkiyi (diyalektik) öngörür. Gadamer yorumcunun kendisini Schleiermacher de olduğu gibi, metni anlamak için metnin yazarının yerine koymasına gerek olmadığını ileri sürer. Metnin nesnel konusuna yönelmekle yorumcunun, "ortak anlama katılması" gerektiğini vurgular. Metnin anlaşılabilmesi için yorumcunun, Betti'de olduğu gibi, nesnellik anlayışıyla metne yaklaşmaması gerekir. Yorumcu kendi tarihselliğini ve önyargılarını (bilinçli bir şekilde) devreye sokarak metne yaklaşmalıdır.⁽⁵⁰⁾

Ancak burada klasik yorumlama disiplinerinden –teolojik, filolojik ve hukuksal hermenötik gibi- farklı olarak metin yorumu konusunda bir metodolo-

ji öne sürmeyen felsefi hermenötüğün yöntem karşıtı olmadığı vurgulanmalıdır. Daha çok yorumcuya yönelen felsefi hermenötik, bir metni okuma sürecini betimlemeye çalışmaktadır. Felsefi hermenötik, ne geleneksel yorumun ve ne de geleneksel bilimsel yöntemlerin yerine geçmez. Yaşamı değişime uğratan metinlerle karşılaşmaya dair açılımlar sunarak bu yöntemleri tamamlayıcı bir görev üstlenir.⁽⁵¹⁾

Anlama ile yorumlamanın tekliliğini benimseyen modern felsefi hermenötikte metni anlama, yorumcunun metni kendi dünya görüşüne, kavramsal dünyasına, diline ve yaşamına uygulaması anlamına gelir. Diğer yanda klasik hermenötikte ise anlama, kendi başına orada duran anlamın yeniden inşa edilmesi olarak tanımlanır. Anlamadan sonra gelen ikinci evreyi oluşturan yorumlama ise, inşa edilen anlamın yorumcunun dünyası ile bağının kurulmasıdır. Anlama, her zaman aynı kalan tümel bir kavramı ifade ederken, yorumlama, yorumcuya göre değişkenlik arz eden bir etkinlik olarak değerlendirilir. Felsefi hermenötikte, metnin anlam dünyası ile yorumcunun anlam dünyası arasında bir nesnel ayrım çizgisi olmayıp, bu ikisi arasında bir buluşma, kaynaşma ve karşılıklı dönüşüm ilişkisi söz konusudur. Bu ayrım çizgisinin ötesinde olduğu varsayılan ve metnin anlamının ötekileştirilmesini bir tür 'metin metafiziği' olarak algılayan felsefi hermenötikte anlama, yorumcunun anlam dünyasının metnin içerimi ile birlikte yeni boyutlar kazanması ve ufuk sınırlarının değişmesini ifade etmektedir.⁽⁵²⁾

(39) Göka, Erol, "Geleneğin Yaratıcı Yenilenmesi", Türkiye Günlüğü, s. 30, sy. 25, Ankara 1993.

(40) Sayın, Şara, "Yorumbilimsel Söyleşi", Macit Gökberk Armağanı, s. 104.

(41) Gadamer, "Tarih Bilinci Sorunu", s. 99.

(42) Gadamer, agm., s. 104.

(43) Gadamer, agm., s. 97.

(44) Bkz. Göka, Erol, "Geleneğin Yaratıcı Yenilenmesi", Türkiye Günlüğü, s. 28, sy. 25, Ankara 1993.

(45) Gadamer, "Tarih Bilinci Sorunu", s. 82.

(46) Gadamer, agm., s. 104.

(47) Skinner, Quentin, age., s. 40.

(48) Sayın, Şara, "Yorumbilimsel Söyleşi", s. 104-105.

(49) Gadamer, Truth and Method, s. 258.

(50) Bkz., Sayın, Şara, agm., s. 105-106.

(51) Palmer, age., s. 17-18.

(52) Tatar, Burhanettin, Hermenötik, İstanbul 2004, s. 73-75.

IV. Hukuksal ve Teolojik Metinleri Anlamanın Felsefi Yorumbilimsel Bağlamı

Felsefi hermenötik anlayışın temelinde anlama etkinliğinin tarihselliği ilkesi yer almaktadır. Gadamer, insani tecrübenin temel kipi olan anlama etkinliğinin bu tarihsel niteliğini üç farklı açıdan ele almaktadır. Bunlar, tecrübenin tarihselliği, nesnenin tarihselliği ve bilincin tarihselliğinden oluşmaktadır.⁽⁵³⁾ İnsani tecrübenin tarihselliği bağlamında Gadamer, “anlamanın asla orada duran bir nesneyle öznel bir ilişki kurmak olmadığını; aksine, onun etkilerinin tarihiyle bir ilişki kurmak olduğunu” öne sürmektedir.⁽⁵⁴⁾

Gadamer’e göre anlama, yorumlama ve uygulama üç ayrı yöntem olmayıp, anlama süreci bu üç unsuru birden içermektedir. Öyle ki uygulama, anlamanın onsuz olmaz unsurlarından birisini oluşturmaktadır. Zira dinsel ve hukuksal metinlerde genel bir tarzda anlama yeterli olmayıp, metnin içinde bulunan şartlara ya da aktüel duruma nasıl hitap ettiğinin belirlenmesi zorunludur. Nitekim Gadamer’e göre “yorumlama, anlamaya sonradan eklenen (post facto supplement) tesadüfi bir şey değildir; anlama daima bir yorumlamadır ve bu yüzden de yorumlama anlamanın açık bir formudur.”⁽⁵⁵⁾ Böylece Gadamer’in hermenötik anlayışta, anlama yorumlama etkinliği ile özdeşleşir. Ona göre, filolojik, hukuksal ve teolojik hermenötik, uygulamayı anlamanın ayrılmaz bir unsuru olarak benimseme konusunda birbirlerine benzerler.⁽⁵⁶⁾

Uygulama, geleneksel olarak, hukuksal yargılamada ve kutsal metinlerin yorumlanmasında merkezi bir rol oynamıştır. ‘Genelde soyut olan bir yasanın tikel ya da somut durumlara uygulanabilme imkanı nedir?’ ‘Kutsal metinde yer alan bir bildirimün günümüz insanına ya da aktüel duruma vereceği ahlaki ya da manevi mesaj ne olabilir?’ türünden yorumsamaya ilişkin temel soruların yanıtlanmasında yorumlama etkinliğine benzer biçimde uygulama da, geçmiş ile şimdi, metnin tarihsel anlamı ile bugünün değişen koşulları ve ilgileri çerçevesinde oluşan anlamı arasındaki gerilimi gidermeyi amaçlamaktadır. Metnin/yasanın doğru yorumlanması/uygulanması, ‘koşullardaki değişmeyi hesaba katmalı ve dolaşısıyla, yasanın normatif işlevini yeni baştan tanımlamalıdır.’⁽⁵⁷⁾ Aslında Gadamer’e göre yasa metninin özgün anlamını ortaya çıkarmak durumunda olan yargıç tam olarak, diğer tüm anlama etkinliklerinde gerçekleşeni ortaya koymaktadır.⁽⁵⁸⁾

Normatif bir disiplin olarak hukuksal hermenötik, hukuksal metnin genelliği ile tikel durumların somutluğu arasında köprü kurmak suretiyle, hukukun bütünlüklenmesinde dogmatik bir işlev görür. Hukuksal hermenötik tarihsel geçmişinde, anlama ile uygulama problemi birbiri ile doğrudan ilişkilidir. Gadamer’e göre, bu özcü açıklama ve uygulama işlevi, Roma hukukunun kabülünden bu yana hukuk biliminin temel problemi olarak var olmuştur. Bu işlev tarihsel açıdan Romalı hukukçuları an-

lama sorunu ile sınırlı olmayıp, Roma hukuku dogmatizmini yeniçağın kültür dünyasına uygulamaktır. Bu durum, hukuk bilimi için olduğu kadar teolojik hermenötik için de hermenötik etkinlikten dogmatik göreve doğru hiç de özcü olmayan sıkı bir bağ ortaya çıkarmıştır.⁽⁵⁹⁾

Bu kavramsal çerçeveye uygun olarak Gadamer, hukuksal hermenötik temel sorununu, “hukukta somutlaştırma” olarak belirlemiştir. Hermenötik problem, bu temel sorunla hukuk bilimi alanında, teolojinin mitolojiden arındırılması görevi için ise teoloji alanında geçerli bir sorun olarak varlığını hep sürdürme gelmiştir.⁽⁶⁰⁾ Hukuksal hermenötikte yargılama ve teolojik hermenötikte vaaz sürecinde belirli bir metin-yasa ya da ayet- ile yorumun somut bir anında, uygulama ve ulaşılan anlam arasında temel bir gerilim söz konusudur. Bir yasa metni, tarihsel olarak anlaşılacak suretiyle varlık kazanmaz. Zira yasa, yorumlanmak suretiyle hukuksal meşruiyeti çerçevesinde somutlaştırılması için vardır. Benzer biçimde, kutsal kitap da salt tarihsel bir doküman olarak anlaşılması için var olmayıp, daha çok kurtarıcı etkisini uygulayan bir metin olarak değerlendirilmelidir. Bu da bir yasa ya da kutsal kitap metninin, her an her somut durumda yeni, farklı ve metnin talebine uygun bir biçimde anlaşılmasının gerekliliğini ima eder. Burada anlama, daima uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.⁽⁶¹⁾ Gadamer’in ifadesiyle de “uygulama, açıkça ve bilinçli bir biçimde yorumcu ile metni

birbirinden ayıran zamansal uzaklık arasında bir köprü kurar ve metnin yüz yüze kaldığı anlam yabancılaşmasının üstesinden gelir.”⁽⁶²⁾

Hukuksal ve teolojik hermenötikte yorum, yorumcunun metnin özgül tarihsel dünyasına nüfuz etme girişimi değil, metin ile içinde bulunulan durum arasında bir bağ kurma çabasıdır. Yorumlama etkinliği, ister hukuksal anlamda bir hüküm vermeyi ya da bir vaz sunmayı amaçlamış olsun, yorum salt hukuksal ya da dinsel metnin kendi özgül dünyasında ne anlama geldiğini değil, yorumcunun varolan dünyasında ne anlama geldiğini içermektedir. Yorumlayan özne hukuksal hermenötikte hukukun iradesini ve teolojik hermenötikte ise Tanrı’nın iradesini yorumlarken konu/metin üzerinde egemenlik kurmayı değil, metne hizmet etmeyi amaçlamalıdır.⁽⁶³⁾ Zira Gadamer’e göre yorum, metnin anlam ufku ile yorumcunun anlam ufkunun birbiri ile kaynaşmasıdır. Bu iki ufkun ilişkisi diyalektik ve diyalogik bir nitelik taşımaktadır. Ona göre ufkuların kaynaşması, “insan bilincinin tarih tarafından etkilendiğini ve bir etki altında dünyayı anladığını varsayar. Hermenötik ortam olarak isimlendirdiği bu ortamdaki insan bilinci çıkamaz ve onun hakkında tam anlamıyla nesnel bir bilgiye ulaşamaz.”⁽⁶⁴⁾

Anlama etkinliğinin tarihselliğinin vurgulanması bağlamında Gadamer, anlamanın tasarıma bağımlı olduğunu öne sürer. Ona göre felsefi hermenötik de temel hareket noktasını, “anla-

(53) Bilen, Osman, Çağdaş Yorumbilim Kuramları, Ankara 2002, s. 114.

(54) Bkz., Bilen, Osman, age., s. 116. Gadamer, Truth and Method, s. xxxi.

(55) Gadamer, Truth and Method, s. 307.

(56) Gadamer, age., s. 308.

(57) Bkz., West, David, Kıta Avrupası Felsefesine Giriş, (çev. Ahmet Cevizci), İstanbul 1998, s. 156-157. Gadamer, Truth and Method, s. 327.

(58) Gadamer, age., s. 340.

(59) Gadamer, “Hermeneutik”, Hermenötik (Yorumbilgisel) Üzerine Yazılar, s. 21-22.

(60) Gadamer, age., s. 22.

(61) Gadamer, Truth and Method, s. 308-309.

(62) Gadamer, age., s. 311.

(63) Bkz., Palmer, age., s. 245-246. Gadamer, age., s. 308.

(64) Gadamer, age., s. 301-302. Tatar, Burhanettin, “Hans-George Gadamer ve Hakikat ve Yöntem Adlı Eseri”, OMÜİFD, s. 294.

manın ancak anlayanın özgül tasarımlarının devreye sokulmasıyla mümkün olacağı olgusu" oluşturur.⁽⁶⁵⁾ Anlayan öznenin tarihselliğinin bir gereği olarak ortaya çıkan özgül tasarımlarına varlık veren gerçeklik dünyası, yorumsama etkinliğinin devingenliğini açığa çıkarılmaktadır. Nitekim, varoluşsal hukuksal yaklaşımda, normatif düzenin sosyal gerçeklikten bağımsızlığının öne sürülmesinin imkansızlığı vurgulanmaktadır. Normatif düzen ile sosyal gerçeklik arasındaki bu bağ, bu düzene yasal meşruiyet ve otorite kazandırmanın yanı sıra, işlevsel açıdan da somut durumlara çözüm üretebilme imkânı yaratır. Bu yaklaşıma göre, hukuk daima devingen bir süreç içerisinde. Öyle ki, hukuk "her özel durumda sorunlarını ve bu sorunların çözümünü yani kendini yaratır."⁽⁶⁶⁾

Hukukun her somut durumda kendini yeniden yaratımı, anlayın özne ile metnin tarihselliğinin bir gereğidir. Bu noktada metin ile anlayın özne arasındaki zamansal, kültürel ya da düşünsel zorunlu mesafe bir açmazı işaretlemeyiz. Bilakis bu kaçınılmaz mesafe, "anlamaya gerilimini ve yaşamı veren özneler-üstü yönü" ortaya çıkarmaktadır.⁽⁶⁷⁾ Yaşamın gerçekliğinin öngörülemeyecek nitelikte ve somut olması ya da genel bir geçerliliğinin olmamasına benzer biçimde, hukuksal gerçeklikte somuttur ve fiili durumu ifade etmektedir. Bu yüzden, hukuksal gerçeklik, her bir somut ve özel durumda ya da uyumsuzlukta ve onun çözümünde varlık bulmaktadır.⁽⁶⁸⁾

(65) Gadamer, "Hermeneutik", *Hermenötik (Yorumbilgi) Üzerine Yazılar*, s. 23.

(66) Güriz, Adnan, *Hukuk Felsefesi*, Ankara 1992, s. 424.

(67) Gadamer, "Hermeneutik", *Hermenötik (Yorumbilgi) Üzerine Yazılar*, s. 23.

(68) Güriz, Adnan, *age.*, s. 422.

(69) Kaufman, Arthur, "Hukuk Felsefesi, Hukuk Kuramı, Hukuk Dogmatik", (H. Ökçesiz), *Çağdaş Hukuk Felsefesi ve Hukuk Kuramı İncelemeleri İçinde*, s. 123.

(70) Tatar, Burhanettin, "Hans-George Gadamer ve Hakikat ve Yöntem Adlı Eseri", *OMÜFD*, s. 288-289.

Toplumsal gerçeklikle paralel biçimde hukuksal gerçekliğin de önceden öngörülemeyen ve somut olan karakteristiğinin karşısında, pozitif hukukun sınırlılığı ve yetersizliği, anlayın öznenin -hukukçunun- yaklaşım biçimini çok önemli kılmaktadır. Metin/yasa karşısında öznenin pozitivist bir tutum sergilemesi, onun bakışım yasa/metin ile sınırlayarak, yasa üstü olan diğer unsurların yorumsama sürecinde devreye sokulmasını olanaksız kılmaktadır. Bu yaklaşım biçimi, hukukun siyasal iktidarlar tarafından yozlaştırılmasına karşı direnci ortadan kaldırmaktadır. Diğer yanda doğal hukuksal bir yaklaşım da hukuk güvensizliğine veya keyfiliğe imkan tanıyabilir. Bu iki yaklaşım biçimi de, "hukukun varoluş tarzını kavramakta isabetsizlik göstermektedir. Bu yüzden her ikisinde de hukuk kendisini bulamamaktadır."⁽⁶⁹⁾

Bir metnin hakikatinin/anlamının ortaya çıkması ile yorumun doğruluğu anlaşılabilir. Ancak metnin birden çok anlam içermesi durumunda, metnin bildirdiği anlam/hakikat ile doğru yorum arasında ayırım yapabilecek evrensel bir kriterin varlığı söz konusu değildir. Metnin anlamsal çokluğu nedeniyle, farklı yorumlar ile ortaya çıkan anlamların/hakikatlerin varlığına karşın, tek bir doğru yorumun varlığını savunan yaklaşım -evrensel yorum kriteri- dinsel, siyasal ve sosyal alanlarda despotizme, otoriteryenliğe ve diktatörlüğe kapı aralar.⁽⁷⁰⁾ Bu bağlamda Gadamer, her bir yorumun farklı derecelerde de olsa metnin varlığına bir katılım oldu-

ğunu ifade eder. Ayrıca her bir yorumun farklı boyutlarda da olsa metnin orijinallliğini tezahür ettirdiğini öne sürer.⁽⁷¹⁾

İslam düşünce geleneği özelinde anlama ve yorumlama geleneğindeki farklı yaklaşımlar ve bu yaklaşımlar çerçevesinde ortaya çıkan yorumlar bütünü, bu olguyu destekler niteliktedir. Bu yorumsama sürecinin hiç bir dönemde kesintiye uğratılabilmesi ya da tüketici bir tarzda sonuçlandırılabilmesi söz konusu değildir. Bu noktadan hareketle, geleneksel yorumbilimsel disiplinlerimizden özellikle İslam hukuk teorisi (fıkıh usûlü) ilminde formüle edilmiş, mutlak ve değişmez olmayan yorum yöntemleri üzerine hermenötik ekseninde bir düşünümün gerçekleştirilmesi zorunluluğu doğmaktadır.

V. Sonuç

Anlama ve yorumlama sorunsal çerçevesinde hukuksal ve teolojik metinlerin birlikte ele alınması, her şeyden önce hermenötik geleneğin tarihsel sürecindeki gelişim seyrine uygunluk arz etmektedir. Nitekim teolojik hermenötik ortaçağdaki odaksal konumunu modern hermenötik ortaya çıkmasında da sürdürmüş olması bu uygunluğu göstermektedir. Genel anlamıyla bir metnin anlamını kavrama ve yorumlama etkinliğini içeren hermenötik bu tarihsel serüveni, teolojik ve hukuksal hermenötik birlikte analizini anlamlı kılmaktadır.

Bu çalışmamızda, felsefi hermenötik anlayış doğrultusunda anlama ve yorumlama etkinliklerinin tekliğini/öz-

deşliğini temel alan bir bakış açısı benimsenerek, bir metni anlama sürecinde 'anlayan özne' ile 'metin' arasındaki ilişkinin doğası üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda yorumlama disiplinlerinden -teolojik ve hukuksal hermenötik gibi- farklı olarak, bir metnin yorumu konusunda herhangi bir metodoloji öne sürmeyen felsefi hermenötik, daha çok yorumcuya yöneldiği ve bir metni okuma sürecini betimlemeye çalıştığı ifade edilmiştir. Geleneksel yorumbilimsel yöntemlerin yerine geçmeyi amaçlamayan felsefi hermenötik, yaşamı değişime uğratan ve dönüştüren metinlerle karşılaşmaya dair bize açılımlar sunar.

Hukuksal ve teolojik metinlerin anlaşılması ve yorumlanmasında hermenötik eksenli düşünüm, gerçekte yorum konusu olan metin ile yorumlayan özne arasındaki ilişkinin anlamına veya doğasına ilişkindir. Bu bağlamda, öznenin/yorumlayanın metne yönelik hermenötik yaklaşımında paradigmatic tercihi söz konusu edilebilir. Bu paradigmatic tercihin -pozitivist tarihselci yaklaşım-, tarihselci/objektivist bir yorumsama çizgisi yönünde olması metnin anlam zenginliğini sınırlayıcı ve anlam otoriteryenliğine vardırıncı bir nitelik arz etmektedir. Öte yandan felsefi hermenötik yönündeki paradigmatic tercihin, bir metnin -hukuksal ya da teolojik- yorumlanmasında, anlayın öznenin tarihselliğinin bilincinde olmasının bir gereği olarak, toplumsal gerçeklikle uygun bir yorumsama perspektifinin gelişmesine olanak tanıyacağı kanısındayız.

(71) Tatar, Burhanettin, "agm.", s. 289.